

4

BREVIS CONSPECTVS
HISTORIAE ECCLESIASTICAE

IN QVO

STATVS RELIGIONIS CHRISTIANAE ANTE ADVENTVM HVNNORVM IN VNGARIAM, VSQVE AD ILLA TEMPORA SOLVM, IN QVIBVS REFORMATIO LVTHERI COEPE-
RAT, EXAMINATVR ATQVE BREVIBVS EXPONITVR

A

LEONHARDO BARTFAI, VNG.

S. S. T. C.

NEC NON

M. O. S. O. L. R.

HALAE MAGDEBVRG. FORMIS HENDELIANIS 1771.

Hungar.

60,2

5767

2073

REVUE

DE

LA

REVUE

DE

LA

REVUE

DE

LA

REVUE

DE

LA

REVUE

DE

LA

REVUE

DE

LA

REVUE

DE

LA

VIR O
PLVRIMVM REVERENDO, CLARISSIMO,
DOCTISSIMO
MICHAELI KLEIN
AVGVSTANAE CONFSSIONI ADDICTORVM
IN ECCLESIA POSONIENSI
PASTORI VIGILANTISSIMO
OMNEMQVE FIDEM PROBARE INTENTISSIMO
PATRI OPTIMO
HONORATISSIMO CHARISSIMOQVE
OCCASIONE
DIEI EIVS TAM NATALIS QVAM ONOMASTICI
GRATVM LAETVMQVE TESTATVRVS ANIMVM

HASCE
CONATVVM SVORVM ACADEMICORVM PRIMITIAS

SACRAS ESSE VOLVIT

DEBVI T

FILIVS OBSEQVENTISSIMVS
AVCTOR.

Vir plurimum reuerende, Pater optime!

Tam multa tamque magna sunt TUA, Venerande PATER, in me amoris atque beneuolentiae monimenta, vt, quod non TIBI acceptum ferendum sit, prorsus habeam nihil. Vsque adeo per TE et spiritum traho, et TVO munere literis consecratus traditusque sum, Viro Clarissimo nec non Doctissimo GEORGIO STRETSKO, cuius fideli institutioni me omnia debere, hodierna luce palam profiteor. Vir enim est optimus vt cum Plinio loquar, et inter praecipua seculi ornamenta numerandus: colit studia, studiosos amat, fouet, prouehit, multorumque qui aliquid componunt, portus, sinus, praemium, omniumque exemplum: ipsarum denique litterarum iam senescentium reductor ac reformator. Vtinam pro merito aliquando Viri huius indefessum studium felicitatem meam promouendi compensare possem, vt vel exinde pateret, non in ingratum collocata fuisse beneficia. Excipe itaque iam PATER optime gremio TVO foetum, eumque primum, qui ab ³ primas duxit origines, TIBIQUE cultum ac quidquid in se boni continere videtur, debet. Cerne praesentes, quos TIBI offero riuulos, quique cum ex TUA scaturigine, DEO immortali ita iubente, progressi sint, rursus ad TE prolabantur. Quos si probatos acceptosque TIBI videro, erit sane quam ob rem mihi, non summopere tantum gratuler, verum etiam quodam veluti calcari concitatus, placere TIBI semper studeam. DEVS TIBI concedat annos, viresque adhuc innumeras

— — — a TE nam caetera sumes,
Sint modo virtutis, tempora longa TVAE.
Vale et me impostero paterno vt soles animo complecti,
non dedigneris. Dabam Halae propter Salam d. 14 Sept.
A. R. S. 1771.

PROLEGOMENA.

§. I.

Rem ecclesiasticam et religionis christianae enarraturus faciem, sine omni technicae methodi dispositione, hunc ordinem tenebo simplicem, vt *primo* statum religionis in Pannonia ante aduentum Hunnorum ostendam. *Secundo* nonnulla de statu religionis post aduentum Hunnorum, vsque ad susceptam ab Vngaris religionem Christianam, exponam. His expositis, de statu religionis inter Vngaros post susceptam religionem christianam, differam. Et vltimo statum religionis in Vngaria postquam reformatio b. Lutheri et in patria mea altas iam agere coepisset radices, lubens quidem explicarem, ni caussae grauissimae adessent, quae mihi differenti, silentium imponerent.

A 3

SE-

SECTIO I.

DE STATV RELIGIONIS IN PANNONIA ANTE ADVENTVM HVNNORVM.

§. 1.

Ante Christum natum Pannonos, vt caeterae gentes omnes exceptis Israelitis, idolomaniae dediti fuere. Christianae vero religionis semina, post natum saluatorem tempestiue fatis inter ipsos sparsa fuisse admodum est verisimile. Et sane, si non Apostolorum tempore, statim tamen post eos id factum est. Ad quos vero praecise annos initia illa purioris religionis, referenda sint, huc dum non constat.

§. 2.

Priusquam testimonia huc spectantia adducam, obseruandum generatim erit; *primo* quidem, cum a variis culta fuerit gentibus, non vno tempore nec eodem loco omnes Christo fuisse addictos verum successiue tantum diuersisque in locis hoc factum esse. *Deinde* notandum, quod conuersio ista in partibus infra Danubium, Illyrico propinquis, initium coeperit, iis nimirum in regionibus, quae tum imperio romano parebant: quibus vero id factum auctoribus, in tanta obscuritate frustra quaeritur.

§. 3.

Testimonia ex quibus ea, quae dicta sunt, colligo, sunt potissimum sequentia. *Primo* S. Apostoli Pauli ad Rom. 15, 19. scribentis praedicasse se Euangelium ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ. Illyrici vero nomine illa aetate veniebat Dalmatia hodierna, Croatia et Sclauonia. Quis vero jam negabit tantae lucis radios ex illis regionibus in vicinam quoque Pannoniam deuenisse? Adduci *secundo* solet testimonium JUSTINI MARTYRIS, qui saeculo

culo

culo II. floruit, in dialogo cum TRYPHONE Iudaeo asserentis: *ne unum quidem esse hominum genus, siue barbarorum, siue graecorum, et quocunque tandem nomine vocentur, apud quos preces et gratiarum actiones per nomen IESV non fierent.* Sed haec rhetorice magis quam historice dicta quilibet me tacente facile colliget. Clarius est *tertio* testimonium TERTULLIANI qui circa finem saeculi II. floruit. Hic enim libro contra Iudaeos c. 7. amplum retexendo catalogum earum gentium, quae Christo ea aetate nomen iam dederant, in illis Sarmatas, Scythas et Dacos quoque reponit. Sed et hic S. pater saepiuscule plus iusto rhetoricari consuevit. Hoc tamen duplex testimonium patrum admitti potest, propter testimonium Pauli quod ab his illustratur. Praeterea etiam saeculo hoc II. allegari solet quoque testimonium AGAPETHI I.

§. 4.

Sic etiam ad Saeculum III. parum certi quoad tempus dici potest. Obseruanda tamen testimonia sunt, quae habentur. PHILOSTORGI nimirum in historia ecclesiastica l. II. c. 5. scribentis: *Scythas b. e. Gothos transistranos et Pannoniae finibus tunc degentes in solum Romanum transcendisse, omnibus longe lateque vastantibus, nonnullos quoque Clericos cum magna praeda domum reportasse, plebem adhaec piam, b. e. christianam captiuam cum barbaris conuersantem, non paucos eorum ad pietatem perduxisse, effecisseque ut christianam fidem amplecterentur.* Factum id imperante VALERIANO et GALLIENO est. Adnotandum *secundo*, quod in Decretis CORNELII Papae qui sub medium Saeculi III. floruit, mentio fiat; DONATI episcopi Cibalorum in hodierna Bosnia, SECVNDINI episcopi Carporum, CRESCENTIS episcopi Curtensis. Curtam vero LAZIVS interpretatur Strigonium.*

§. 6.

* Vid. LAZIVM in tractat. de republica romanorum p. 940 — 949 — 954.

§. 6.

Maior lux Pannoniae partibus affulsit Seculo IV. utpote quo SIRMIVM suos iam habuit episcopos. Sanctus HIERONYMVS parentibus christianis Stridone, quae ciuitas interioris erat Illyrici natus est. Gothi quoque CONSTANTINO M. regnante, cum transmissio Istro romanorum primum prouincias vastarent, mox vero caederentur, quicumque rapti sunt Christo nomen dederunt.* Sed haec de primis initiis Christianismi inter Gothos non sunt fumenda, siquidem sub initium seculi, suos iam habuerint episcopos, ut patet ex historia Concilii Nicaeni an. 335. celebrati, cui inter alios subscripsit THEOPHILVS Episcopus Gothorum.** Si ergo episcopum iam tum habuerunt, non paucos ea aetate christianos inter ipsos fuisse necessum est, qui certe non simul et semel, sed per longum tempus successiue collecti sunt. De iisdem Gothis notandum et porro: quod cum AVDAEVS Episcopus in Mesopotamia ob paradoxas opiniones in exilium ab imperatore CONSTANTINO missus fuisset, in Daciam Gothorum se recipiens, multos ex illis ad christianam religionem perduxit; quod factum est circa An. 343.*** VLPHILAS episcopus Gothorum floruit circa an. 369, qui nouum genus litterarum inuenisse et codicem sacrum in linguam Gothicam transtulisse dicitur.**** Hic est ille VLPHILAS, qui occasione legationis ad imperatorem VALENTEM susceptae, qui Imp. Arianis fauebat, eadem labe infectus est, suosque post reditum Gothos infecit Ariamismo.*****

SE-
INCHOFERVS annal. eccl. libro p. 14. qui LAZIVM bona fide transcripsit, nec tamen ullam mentionem eius fecit. Quae de suo addidit, sine censura non sunt admittenda.

* Vid. MARTINI SCHMEIZELII Transylv. diss. de statu religionis Lutheranae in Transylvania. Ienae 1721 4. pag 9.

** Ille idem pag. 10.

*** Ita Epiphanius haeresi XXX. et ex illo INCHOFERVS l. c. ad an. 343.

**** Vid. HEYBELII de Vlphila peculiarem dissert. Wittebergae habitam ut et SCHMEIZEL. l. c. p. 10.

***** Idem auct. l. c. p. 10 & 11.

SECTIO II.

DE
STATV RELIGIONIS INTER HVNNOS PRAECI-
PVE ANTE SVSCEPTAM SECVLO X. AB VNGARIS
RELIGIONEM CHRISTIANAM.

§. I.

Hunnos cum primum Europaeis innotuissent, indololatriae deditos fuisse constat inter omnes. Quod vero eo superstitionis progressi fuerint, vt statuas, animantia bruta mutaque colerent, nusquam legitur. Notari meretur, locus HERODOTI, vbi Scythis cultam praecipue esse dicit *Ἴστην*, h. e. Deam Vestam, quod est ipsissimum *Isten* Hungarorum, quo nomine DEVM compellare consueuerunt. Inducere hinc animum aliquis posset, Scythas illos Vngaros fuisse. Si haec ad Hunnos quoque referenda, ignem eos antiquitus coluisse, statuendum vtique est. Vesta enim, ignis DEA erat. Praeter hanc MARS atque HERCVLES, sacri illis fuere, atque hinc Marti cruenta mactabant sacrificia, VICTORIAE item, quam Martis esse rebantur, coniugem, sanguinem deuictorum, litare consueuerunt; id praecipue curantibus hariolis suorum, siue sacerdotibus quos ipsi, vt Persae *Magos* in consilia adhibuere, nihil quidquam suscipientes ardui, nisi audita prius illorum sententia, deliberassent.*

§. 2.

In horum vero hariolarum numerum cum idem doctissimus INCHOFERVS, ZENTAM, DICAENVM, COMOSICVM ET ZAMOLXIN reponit, contra omnem id fidem facit historicam: cum harioli isti ex consensu omnium historicorum, inter Gothos seu Getas in Dacia

* Vid. INCHOF. in app. ad annal. Eccl. p. 17 seqq.

cia degentes, longe ante Hunnorum in Europam aduentum celebres fuerint. *

§. 3.

Quod de *Marte* ab Hunnis culto dictum, egregie illud illustratur, a PRISCO RHETORE. ** Nec parua illi potentiae accessio contigit, ex eo, quod Martis ensis erat detectus a rustico quodam inter arandum. *** Inuentus vero est an. 444. cum Sorosgos Hunnos ATTILA sub iugum mittebat. Hic gladius tanquam sacer et Deo, bellorum praefidi dedicatus, a Scytharum regibus olim colebatur et multis ante seculis non visus, bouis ministerio tum fuit erutus. **** Iste quidem gladius diu post ATTILAE tempora inter Hunnos superfuit, donec post susceptam ab Vngaris religionem christianam regis SALAMONIS mater, illum, duci Boioariae OTTONI dono daret. *****

§. 4.

Itaque Hunnos sub primo in Europam ingressu, paganos fuisse, nullum est dubium. Fidem interea tamen non superat quod INCHOFERVS euincere conatur, inuentos inter ipsos fuisse passim qui saltim sub finem seculi IV, Christo nomen darent. Saeuiebant Hunni in eos qui christiana sacra profitebantur, diripiebant aedes eorum sacras, immo nec a locis tectisque Antistitum sacrorum manus temperabant. ***** Tentarunt Christiani, eisdem errores men-

tis

* Conf. HERODOT. l. IV. p. 121. STRABO l. VII. p. 194. et l. XVI. p. 507. BONFINIVS Dec. I. libr. II. p. 23. HANERVS in hist. eccl. Transylv. l. I. pag. 17. SCHMEIZEL in dissert. de statu eccl. Luth. in Transyv. p. 8.

** Vid. PRISCI RHETORIS de legationibus c. 1. §. 2. et de gladio Martis c. 2. §. 17.

*** BONFIN. Dec. I. lib. III.

**** IORNANDES de rebus Geticis c. 35. Calan. in Attila c. 3.

***** Si vera sunt, quae LAMBERTVS SCHAFNABVRG. narrat in chronico apud SCHOEDELIVM p. 220.

***** Fuisse IV. post Christum natum seculo, septem episcopatus non obscure col-

col-

tis demere, et ad cultum summi numinis puriorem eos perducere, parum tamen videntur profecisse.*

§. 5.

Sequitur nunc periodus Hunnorum, quos *Auaves* vocabant. Horum partem an. 618. fidem Christianam Constantinopoli amplectam esse auctor est NICEPHORVS CALLISTVS.** Sed praeter CALLISTVM de particularibus Auarum conuersionibus varia scriptores in opere BYZANTINO commemorant. Quod ad recentiores attinet, sufficiat notasse, Magdeburgicos centuriatores; qui commemorant, CYSIDVM et CVPPAM, CVNIDIUM Hunnorum regis filios, nomen Christo dedisse.***

§. 6.

CAROLI M. cum Auaribus Hunnis bellum, ipsam quoque religionis inter ipsos faciem mutauit. Nam cum Hunnos ad mon-

B 2

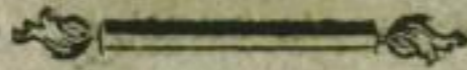
tes

colligitur EX EUGENII III. Pontif. Romani litteris ad episc. Pannoniae exaratis quas MELCH. GOLDAST. in comment. de iuribus et privilegiis regis et regni Bohem. in appendice documentorum num. II. edidit. Florebat vero imprimis Syrmienensis et Myriensis episcopatus. Vid. THEODORET. hist. eccl. l. II. c. 8. 22. l. 4. c. 8. 9. Polensis episcopatus mentionem facit. M. Aurel. Cassiod. VARRO l. 4. ep. 44.

* Vid. S. HIERONYMI epist. ad *Laetam*, in qua, dum varias gentes quae sua aetate, Christo nomen dederunt, recenset, Hunnos eisdem adnumerat. Ibi- dem etiam dicit: *deposuit pharetras Armenius, Hunni Psalterium discunt, Scythae frigore feruent calore fidei.* Quanquam enim haec con- cionatorie magis dicta videntur, omni tamen verisimilitudine defraudari non possunt. HIERONYMO adstipulatur PONTIVS PAVLINVS, sub finem sec. IV. clarus, qui in poemate, de Nicaetae in Daciam reditu scribit: *Multa ex Hunnis illa aetate ex Asia, in Daciam irruentes, opera S. Nicaetae conuersi sunt.* Vid. praeterea SOZOM. l. VII. c. 25. et OROS. libr. VII. c. 41. INCHOFERVS l. c. ad an. 398. Quae SZENT-IVANI in diss. Paralipomena rerum in Vngaria gestarum an. 1699. publicata, de par- ticularibus in Vngaria conuersionibus habet, incerta sunt nec conueniunt cum illis, quae Miscellaneorum Tom. I. Synopsi 8. de initiis propagationis fidei christianae §. 2. dixit.

** Vid. eiusd. hist. eccl. l. I.

*** Cent. 8. c. 2.

tes BVDÆ obsessos fame coegisset, vt deditionem facerent, eos qui christianam fidem sunt amplexi, vita, fortunis et libertate donauit, cum reliquos omnes bonis mulctaret, nec ipsis vitam superstitem relinqueret. Ac licet exiguum, illorum numerum Christo assereret, amplificandae tamen religionis gratia destructis Auarum idolis templum ibidem exstruxit in honorem B. Virginis, constitutis ad illud quoque sacerdotibus. Idem in insula fecit Danubii ad quam Hunni sese receperant. *

§. 7.

AO. 795. THVIDVINVS Hunnorum regulus ex partibus Tibisci ad CAROLVM M. Aquisgranum venit, se suaque CAROLO dedit, christianaque religione initiari permisit. **

SECTIO III.

DE

STATV RELIGIONIS INTER VNGAROS POST
SVSCEPTAM RELIGIONEM CHRISTIANAM.

§. I.

Cum liquido non constet, Hunnos, veteres Vngaros, sole vero meridiano clarius sit, Auares diuersam ab vtrisque gentem fuisse; rem ecclesiasticam quoque in vna quauis gente seorsim necessario spectare debuimus. Et hactenus quidem, quo loco inter Hunnos et Auares fuerit, confiderauimus, nunc Vngarorum quoque religionem post susceptum christianismum videamus. Qualis enim ratio colendi Deum, antea apud ipsos obtinuerit, non constat;

* Vid. AVENTINVS in annal. Boiorum l. IV. et BONFIN. Dec. I. l. 9. p. m. 94.

** Testatur id CALVISIVS in chronol. Conf. auct. fasciculi temporum ad an. 794. INCHOF. ad an. 795. l. c. vbi plura tradit de hoc Thudino, siue Thudone, siue S. Theodoro. Conf. OTROKOCZEVS in origin. Vng. part. I. p. 238.

stat; nisi quod idololatrae fuerint certum sit. Iurisiurandi sacramentum per animantia quaedam praestabant, sacrificarunt iuxta puteos, ad arbores, fontes et lapides oblationes fecerunt, id quod S. LADISLAI demum temporibus tantum abrogatum, si modo abrogari penitus potuit.*

§. 2.

Vt ordini hac in sectione III. lixemus, religionem Christianam considerabimus, *nascentem, crescentem, decrefcentem, renascentem*, a superstitionibus obscurorum seculorum *contaminatam*, seu *deformatam*, et tandem a superstitionibus *repurgatam* seu *reformatam*.

CAPVT I.

DE RELIGIONE CHRISTIANA NASCENTE.

§. I.

Nascens ecclesia fuit fec. X. sub GEYSA duce Hunnorum, qui circa an. 969. aut certe 971. fidem Christianam amplexus, atque ab ADALBERTO episcopo Pragensi salutari fonte ablutus, cultum veri numinis, abrogata superstitione propugnare, suosque inter propagare coepit. Doctores itaque e vicinis regionibus arcessiuit, quibus gentem suam instituendam commisit. In his doctoribus primas tenet S. PILGRINVS, episcopus Laureacensis, deinde ecclesiae Archiepiscopus, a quo, fociisque eius, multa Hungarorum

B 3

millia

* Vid. Decret. I. Ladisl. c. 22. 25. Conf. Capitula Synodalia Archiepisc. Laurentii Strigon. Metropolit. inter decret. Colomanni regis tit. de ritu gentilitatis. Conf. S. STEPHANI Decret. II. c. 31. 32. Vid. KEYSLERI antiquitat. septentr. p. 13. et p. 60. Conf. wöchentliche Anzeige in Halle, ad an. 1736. Nro. I. allwo der Hr. Kanzler von Ludwig sehr schön von Fontinalibus, Fontanilibus, Fontilibus oder Bronnenseyer der Römer, der Deutschen, Heyden und Christen handelt.

millia baptizata sunt. * Extructa hinc certatim templa, praefecti vrbibus et oppidis doctores, qui plebem ab idololatria ad Christum ducerent. Proceres quidem nonnulli acriter his GEYSAE institutis repugnarunt, ille tamen partim pietate, partim auctoritate et armis seditiosos repressit, ita vt armis pedetentim neglectis in ciuili vita mitescerent, pacemque finitimis cum gentibus colerent. Quamuis impedire haud potuerit, quin cultus idolorum praesertim inter nobiliores passim exerceretur. Ad hos tam praeclaros conatus vtrum GEYSA, apparitione *S. Mariae*, vel *S. Stephani*. Protomartyris adductus fuerit, vt nonnulli volunt, nos meliora edocti, Iudaeo Apellae credendum relinquimus. **

§. 2.

Ita quidem initia Christianae religionis comparata fuisse vulgus historicorum testatur, sed vel *εὐαγγελιότητες*, quibus narrationes ipsorum totae scatent, nec non et fabulae, quibus vniuersum illud conuersionis negotium incrustarunt, suspectam illorum fidem reddunt. Plus itaque Graeci hac in parte scriptores fidei nobis mereri videntur:*** propterea quod rem, primum, sine partium studio,

* Videantur Auentini annal. Boiorum. l. IV. INCHOFERVS l. c. ad. an. 912. LAMPPII historia eccl. reformat. in Vng. & Transylv.

** RANZANVS indice 8. BONFIN. Dec. II. l. I. p. 125. INCHOF. l. c. ad an. 979. qui tamen, in quibusdam circumstantiis discrepat a BONFINIO. Conf. etiam chartaceus ille CHARTVITIVS, in vita eius S. Stephani, quae deprehenditur in Bongarsii scriptoribus rerum Vngaricarum.

*** Primus qui genuina eius initia protulerat, conuersionemque Hungarorum ecclesiae Orientali adscripserat, et a dubiis fabulosisque narrationibus repurgauerat, erat Vir Summe Venerandus GODOFREDVS SCHWARZ Rinteliensis Academiae Professor primarius, in dissert. eius, quam sub nomine ficto an. 1740. 4. Lips. ediderat, sub tit. *Initia religionis christianae inter Vngaros ecclesiae orientali adserta* &c. auctore Gabriele de iuxta Hornad. Hung. Opposuerant se doctae huic sententiae, PETERFY, STILTING, PRAY et KAPRINAY, quibus etiam primo KOLLARIVS in histor. diplom. l. I. c. 46. se

dio, sineque fabulis enarrent: deinde, quod admissis eorum testimoniis, conuersio illa Vngarorum planissime explicari possit. Hos ergo si audiamus, religionem Christianam ex Vngarorum ducibus primus amplexus est BOLOSVDDES quidam, quod nomen consentit cum nomine BULTZKONIS illius, quem cum reliquis ad patibulum egit OTTO I. Imp. Idem sane de BOLLOSVDE graeci scribunt, rescidisse nimirum illum pacta quae cum Deo inierat, factumque rursus apostatam, in romanos expeditionem fecisse, quod cum etiam contra Francos tentaret, captus et ab eorum rege OTTONE in crucem actus est. Contigerunt haec sub CONSTANTINO PORPHYROGENETA post relegationem Romani LACAPENI an circiter 950.*

§. 3.

Sed propius ad rem. Non multo post BOLOSVDEM, secundum ZONARAM, eodem fere tempore Γυλας et ipse dux partis cuiusdam Vngarorum, eiusdem rei causa Constantinopolim se contulit, baptizatusque, et a CONSTANTINO, aequae ut BOLOSVDDES, patricii dignitate, magnisque donis ditatus ornatusque domum reuertit, abductoque secum Monacho HIEROTHAEO nomine, ** pietatis fama celebri, quem Vngariae episcopum THEOPHYLACTVS Patriarcha designauit, qui ut in Vngariam venit, multos a barbaro errore, ad Christianam religionem traduxit. At GYLAS quidem in fide permansit, et neque ipse in romanos impressionem fecit, sed captiuos christianos etiam emens curauit, libertatemque illis reddidit. Iam vero GYVLAE s. GYLAE filiam in matrimonio habuit GEYSA, SAROLTAM dictam. *** Quis ergo est, qui dubitet, femi-

se associauerat, mox tamen meliora edoctus, sententiam SCHWARZII ambabus ut ita dicam manibus amplexus est.

* Vid. SCYLITZES p. 636. edit. regia Parisiensis. Item IOANNES ZONARAS p. 194. Tom. II. edit. regia Parisiensis.

** SCYLITZES l. c.

*** ANONYM. BELAE R. NOT. c. 27. THUROCZ P. II. c. 5.

feminam hanc electum id temporis Deo vas fuisse, per quam ipse primum maritus GEYSA, mox domus regia, reliqua hinc gens Christo adduceretur. Nullis ergo fabulis opus est, et haec cum rei veritate consentire, dubitare nos haud sinunt, ritus nonnulli graeci, in veteri religione Hungarorum obuii, regia auctoritate S. LADISLAI confirmati, VI; ratio ieiunandi, et alia.*

CAPVT II.

DE RELIGIONE CHRISTIANA CRESCENTE.

§. I.

Crescens ecclesia religioque Christiana fuit sub finem sec. X. et initium XI. quo tempore Vngaris praeerat S. STEPHANVS, GEYSAE filius, Vngariae rex primus. Hic enim opus a parente coeptum, adiuuante eum maxime HENRICO II. Imp. Occidentis, cuius sororem GISELAM in matrimonio habebat, feliciter absoluit. Tempia et monasteria multa, regia plane munificentia exstruxit, episcopatus et abbatias erexit, totamque fere gentem Christo asseruit, cuius caussa Hungarorum etiam Apostoli nomen meruit, regnumque hinc eius *Apostolicum* dictum.** Nec attinet enarrare prolixius, quae Legendarii, de singulari STEPHANI pietate, visionibus atque miraculis, cultu erga B. Virginem Mariam longo firmate eloquuntur,*** suis recte fabulatoribus relinquuntur. Quorum primipilus CHARTVITIVS est, si modo a LAVRENTIO SVRIO primo eius editore non suppositus aut certe interpolatus est.

§. 2.

* Vid. decret S. LADISL. &c. Et notasse operae pretium est STEPHANVM et EMERICVM graeca gessisse nomina.

** Legi haec possunt apud THUROCZIVM, BONFINIVM aliisque.

*** CHARTVITIVS in vita S. Stephani. CZWITTINGERVS in historia eius litteraria p. I. 2. 3 seqq. qui omnia bona fide legendariorum sine vlllo iudicio assumserat et collegerat.

§. 2.

Quia vero conuersio Vngarorum in tristissima tempora incidit, quibus non tantum litterae elegantiores procul exulabant, sed ipsa quoque religio pravis antistitum moribus turpiter contaminata fuit, * addimus nos, ipsa etiam dogmata, superstitionum mole, maximopere obfucata fuisse; in haec inquam tempora conuersio Vngarorum ad religionem christianam incidit, facile inde iam colligere licet, haud adeo laetam eius faciem fuisse. Negari enim nequit, ipsum regem STEPHANVM mitrae sacerdotali, vitae monasticae, defunctorumque sanctorum meritis et deprecationibus plusculum iam tribuisse. **

§. 3.

Quamuis vero christianismus ille Vngarorum non mere Apostolicus, sed multis erroribus et traditionibus humanis pro ruditate seculi interpolatus fuit, puriorem tamen multo doctrinam ab Vngaris nostris acceptam primitus esse, quam quae nunc viget, facile probari potest. Id vero sine dubio Romanensium, quam graecorum sacerdotibus acceptum ferri debet. Audiamus enim qua ratione S. STEPHANVS rex ad ducem EMERICVM filium suum, dirigens orationem, scribat. *** *Fides inquit, de qua loquor haec est &c. haec est fides catholica &c.* immo legatur totum hocce decretum, nihil in eo reperies de cultu sanctorum, de cultu speciatim B. Virginis Mariae, cuius tamen apud Chartuitium plena sunt omnia, nihil de obedientia et veneratione romano pontifici praestanda, de qua tamen perorat CHARTVITIVS. Quid quod palmarium

* Fatentur id scriptores ipsi Pontificii BELLARMINVS & BARONIVS.

** Testatur id priuilegium Proto-Abbatiae S. Martini in S. monte Pannoniae fodalibus S. Benedicti, tributum. Exstat id ad calcem BONFIN. editionis WECHELIANAE.

*** Decretum S. STEPHANI, c. 1. 2.

marium illum Romanae ecclesiae locum Matth. 16. Tu es petra et super hanc petram, &c. quo pro adstruenda absoluta pontificis romani potestate vtuntur, non de Pontifice Romano, sed de Christo exertis verbis explicet. * Notari et illud meretur, quod sanctus ille rex sua propria auctoritate episcopatus et Abbatias fundauerit, quibus voluit contulerit, quod tamen hodie sacrilegium vocat ecclesia romana et inter mortalia peccata recenset. Nec praetermittendum quod in synodo seu concilio apud *Saboles* coaeto an. 1092, rex ipse illius temporis S. LADISLAVS praesidem egerit, quamuis in ea synodo de solo fere Clero et rebus ecclesiae actum fuerit, ** cum hodie non ad reges ius iudicendi synodos, eisque praesidendi, sed ad Romanum pontificem pertinere ecclesia romana statuat. *** Addimus etiam ea, quae CHARTVITIVS tradit, scripturam sacram diligenter, a S. STEPHANO lectam esse. **** Praeterea suis etiam grauiter iniunxerat Vngaris obseruationem diei dominicae, de festis vero sanctorum nulla prorsus in decreto eius secundo fit mentio. In decreto demum tandem S. LADISLAI primo, plures aliae feriae designantur et ad celebrandum iniunguntur. *****

CAP.

* Eiusd. decret. c. 2.

** Occurrunt his in legibus synodalibus quaedam prorsus singulares, ex quibus potestas regis in sacra aliaque iura eius colligitur.

*** Vid. bullam indictionis Concilii Tridentini. add. BELLARM. l. 2. de pontif.

**** Vid. CHARTVITIVS in vita S. Stephani. Et BONFIN. l. c. Dec. II. p. m. 172.

***** Vid. Decret. I. S. LADISL. c. 36. et 37.

CAPVT III.
DE RELIGIONE CHRISTIANA DECRESCENTE.

§. I.

Decrescere vero iterum coepit religio Christiana inter Vngaros dum contra PETRVM sic dictum ALLEMANNVM ex vicina Polonia proceres regni euocarent, ad suscipiendum regnum ANDREAM et LEVENTAM filios LADISLAI CALVI, hac cum lege conditioneque vt cultum barbarum scythicum, priscaque pagana instituta restituerent. Fratres hi cum aliter regnum se adipisci haud posse sentirent, postulatis assensere.* Assensu igitur impetrato FATTA aliis VATTA quidam, Christianam religionem eiuravit, cuius exemplo mox etiam reliquus populus defecit, inde in omnes christianos, cum primis vero episcopos septem, multosque alios eminentiores viros sacri ordinis crudeliter desaeuit: templa et coenobia passim subruta, ornamenta direpta, ac diis gentilibus consecrata. Verbo: tam tristis vndique facies fuit, vt Christiani nominis memoria fere interciderit.**

C 2

CAP.

* Vid. ALOLD. de PEKLARN ad an. 1046. ANDREAS et LEVENZA, ad idololatriam prouisi, regnum a suis similibus sibi oblatum, capiunt. Antesignanus eorum qui in rem christianam delendam conspirauerat, et sacris viris summo in honore positus manus adferebat, erat VATTA dux. GERHARDVS qui virtute hac incomparabili mirifice inclaruerat, tempestatem hanc animo praecuidisse, praedixisseque dicitur.

** THUROCZIVS l. c. P. II. c. 40. Qui saevas manus popularium effugerant, dicuntur esse MAVRVS. Quinque ecclesiensis, MODESTVS Iaurinensis et NEEMIAS paullo post ad Strigonienis promotus Pontificatum. Idem l. c. c. 43. PETERFY in Concil. R. Vng. T. I. p. II sqq. BONFINIUS Dec. II. l. 9. p. m. 1034. INCHOF. l. c. ad an. 1046.

CAPVT IV.

DE RELIGIONE CHRISTIANA RENASCENTE.

§. I.

Non diu tamen haec ecclesiae facies durabat; statim enim cum morte promotoris paganismi LEVENTHAE an. 1048. renasci coepit. Eodem enim exstincto, ANDREAS frater, christiano cultui ex animo addictus, ubi se firmum tenere imperium videret, solusque imperaret, hostibus christianis intrepidus se obiiciebat, et sententiam quam pagani Vngaris, spe potiundi regni ante indulserat, abrogauit penitus. E contrario vero in fauorem religionis Christianae edictum per regnum promulgauit vniuersum, ac partim praemiis, partim poenis constitutis, id, diuina gratia auxiliante effecit, vt vniuersus fere populus ad rectum Dei cultum reduceretur.*

CAPVT V.

DE RELIGIONE CHRISTIANA, SUPERSTITIONIBVS OBSCVRORVM SECVLORVM CONTAMINATA, SEV DEFORMATA.

§. I.

Atque ex hoc tempore, firmas in Vngaria radices Christiana egit religio: Sollicitabant quidem nonnulli posthaec BELAM. I. eam vt denuo excinderet, sed rex conducto exercitu nefarios illos fortiter dissipauit, verumque Dei cultum grauibus edictis, stabilivit. Eius vestigia successores fideliter sunt secuti, remque christianam, variis decretis in regno prorsus confirmarunt.** Hic tamen

* Recitat aliqua BONFIN. Dec. II. l. II. INCHOF. ad an. 1048. et THUROCZ. l. c. P. II. c. 42. ALOLD de PEKLARN ad an. 1047. et 1048. et 1049.

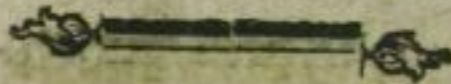
** Vid. THUROCZ. l. c. c. 46. BONFIN. Dec. II. l. III. RANZAN. indice X.

tamen quoniam explicandum nobis est, quomodo superstitionibus obscurorum seculorum religio etiam inter nos contaminata est, rem altius repetentes, dolendum esse notamus: optimos illos ac pios principes, S. STEPHANVM, ANDREAM I. BELAM I. S. LADISLAVM, ANDREAM II. aliosque in illa plane incidisset tempora, quae sui asperitate ac boni sterilitate ferrea, ob malorum excrefcientiam, plumbea, et ob prauos cleri mores, pessima, ipsis etiam cordatioribus Pontificiis dicuntur. * Quamuis enim sub conuersionis initium nulla Romani Pontificis aut certe exigua apud nostros auctoritas fuerit, tamen clerus occidentalis ecclesiae, certatim quasi in Vngariam affluens, non multo post tempore, reuerentiam erga romanam sedem, ita instillare nouit Vngaris, vt elapso vno alteroue seculo non tam Christo, quam romano pontifici adducti viderentur esse Vngari. Creuit dominatus cleri quotidie et quidem hoc modo: Infinita illorum temporum bella, oppresserunt litteras, ita vt soli monachi, in antris suis latitantes, eas qualitercunque tractarent. Auctoritatem ea res ipsis conciliauit, reddiditque superbiores. Seruiebant illi temporibus nec intermiserunt quidquam quo quidem auctoritatem suam magis magisque auerent. Omnia ipsorum dicta rudis populus ceu euangelia amplexus est: fabularum haec fuit occasio comparatarum ad gloriam cleri maiorem. Si qui etiam cordatiores se opponere ausi sunt, illi mox turpiter vbiuis traducebantur, putrida ecclesiae membra dicebantur, et quia historiam illi propemodum soli conscribebant, exosos quosuis sibi, omni infamia ad ipsam etiam posteritatem notatos transmiserunt. Fregit hoc fortes etiam animos, silentiumque im-

C 3

po-

* Fatetur id BELLARMINVS in conc. 28. de dominica Laetare opp. Col. 1617. edit. T. 6. p. 269. *Annis aliquot antequam Lutherana haeresis nulla ferme erat nulla inquam prope erat in iudiciis ecclesiasticis seueritas, nulla in moribus disciplina, nulla in S. litteris eruditio, nulla in rebus diuinis reuerentia, nulla propemodum religio.*

posuit. Contra, quotquot clerum coluere, templa ac coenobia vel erexerunt, vel redivis donarunt, hi optimi audiebant christiani, hi voce et calamo dilaudabantur. Absoluta est quam paucis hactenus delibauimus hierarchia per expeditiones sic dictas cruciatas.*

§. 2.

Atque his quoque artibus ius conferendi beneficia ecclesiastica, constituendi et inaugurandi antistites, sic dictis Laicis extorsum est. Primum quidem priuatis, per Episcopos et Archiepiscopos, mox etiam regibus et principibus, per Pontifices Romanos. Amiserunt sane reges etiam Vngariae potestatem indicendorum synodorum, illisque praesidendi, seculo praecipue XIII. et confirmationis auctoritatem in beneficiis ecclesiasticis. Scripsisse grauem COLOMANNVS rex perhibetur epistolam ad PASCHALEM II. Pontificem Romanum, in qua inuestituram Episcoporum ita eidem denegat, vt regibus Vngariae propriam vindicet.** Vtinam successores ipsius iuri suo fortiter inhaesissent, verum quis illis temporibus fortiter satis resistere Clero potuit. LADISLAVS quidem III. ius vindicare suum sibi post liminio conabatur, cum an. 1279. a PHILIPPO FIRMANO, sedis apostolicae legato, concilium nationale indictum esset BVDAE in grande regis praeiudicium. Rex tamen eundem hoc in proposito sacro turbabat, et praetori BVDENSI iuxta ac ciuibus dabat in mandatis, ne patres ad castrum BVDENSE admitterent, neue res eis necessarias suppeditarent;*** sed nihil pro-

* Quae SCHMEIZELIUS noster in tractatu suo supra iam citato, de stupenda ignorantia temporum illorum in Transylvania, pag. 18. et 19. prolixius enarrat, in Vngariam etiam quadrare possunt.

** Vid. LAMPPI hist. eccl. reform. p. 33. Proximum morti vero renunciaſſe iuri, inuestiendi episcopos per annulum et baculum, fuisse KOLLARIUS ostendit in hist. diplom. iur. patr. l. II. c. 12. vbi etiam ipsum instrumentum renunciationis adducit.

*** Fatetur id ipse rex in documento quod RAYNALD commemorat et ex eodem KOLLAR. in histor. iuris Patr. l. III. c. 3.

profecit infelicissimis illis temporibus. Quinimmo animaduersionem incurrit Romani Pontificis, adeo ut ad 100. marcas argenti annis singulis pendendas damnaretur. Hinc concilium Posoniense plena iam auctoritate indixit Romanus Pontifex, quod celebratum est an. 1309. a gentis Cardinali, sedis Apostolicae legato. Confirmatum vero est a CLEMENTE VI. an. 1346. In hoc concilio sic iam stabilita est auctoritas Papae ut magis non potuit.

§. 2.

Miseram religionis faciem illis temporibus fuisse vel vnum illud testimonio esse potest, quod versione Bibliorum hungarica gens nostra, ante reformationem LUTHERI prorsus caruerit. Prodiit tandem an. 1541. NEONESII (*Vj-szigetb*) in oppido *Thomae a Nadasd*, Consiliario regis ac Comite Comitatus Castriferrei ut et Thauernicorum regalium magistro, summis eius impensis, Nouum Testamentum Vngaricum, procurante hanc editionem versionis IOANNE SYLVESTRO.* Catholici enim vsque ad an. 1563. nul-

* SYLVESTER IOANNES, quid hominis fuerit nusquam adhuc reperire potui. Vidi editionem, sed exemplum titulo carebat. Dedicauerat editor opus hoc FERDINANDO Regi Romanorum, Vng. et Boh. &c. Ad calcem libri legitur: *Vj-Szigedben Abadi Benedek nyomtatta vala 1541. eiztendoben.* Notandum tamen quod pro hodiernis characteribus gy, ny, ille scribat g, n, longum vero a, quod hodie Vngari scribunt á ille expressit ̄a. Puto ego auctorem, si Vngarus fuit, quod ex dedicatione omnino patescit, dictum fuisse SZILVASSY aut forte SERESTELY. Quae coniectura propterea notanda est, si forte auctor sub posteriore hoc nomine detegi possit. Antecessit editionem hanc Noui Testamenti, auctoris eiusdem Grammatica Vngaro Latina. Neonesii 1539. in 8. Vid. Bibliothecam Baumgartenianam P. II. p. 306. Primus tamen omnium non est, liber hic, qui in Vngaria idiomate Vngarico impressus est, cum ante hunc iam STEPHANVS BEYTHE concionator aulicus Comitis BALTHASAR DE BATHYAN, Floram Vngaricam, idiomate Vngarico an. 1528. Németh Vjvarini in 8. ediderit. Vid. MSS. GEORG. ERICK WEISBECK, epistolam de eruditis Vngariae, p. 4. ex qua excerpta nonnulla possideo.

nullum adhuc in Vngaria typographeum habuerunt. * Demum an. 1607. Pfalterium Vngaricum prodiit Herbornae in 12. Integra hinc Biblia secuta sunt Hannouiae an. 1608. in 4. et Oppenheimii an. 1618. Pudorem haec exempla incussere Iesuuitis. Quare ipsi etiam versionem adornarunt, ac Viennae Austriae excudi curarunt an. 1626. in fol. Pudeat tamen etiam Vngaros Augustanae Confessionis inuariatae addictos, qui nullam hucusque producere versionem Bibliorum integram Vngaricam possunt. Reliquas editiones, quae priores secutae sunt, non moramur. **

§. 4.

Quae cum ita sint, non est quod miremur, Hungaros nostros, tot res, praeter auctoritatem scripturae sacrae in ecclesiis suis, suadentibus monachis recepisse. Quo spectat imprimis cultus *B. Virginis Mariae*, qui inter nostros vsque adeo inoleuit, ut sui sui que regni Patronam ac Deam tutelarem eam sibi deligerent. Eius quidem tutelae regnum suum primus commisisse dicitur, S. STEPHANVS auctoritate CHARTVITII: non carere tamen traditionem hanc suspicione, supra iam obseruauimus. Illud extra dubium est, exstructa per totum regnum eius in honorem templa esse; *** nummosque etiam eius effigie adhuc hodie signari et ceu Patronae Vngariae consecrari. De qua effigie hic quasi aliud agen-

* Fatetur id ipse TIMON Iesuuita in Appendice ad epitom. chronol. p. 406.

** Plura de editionibus bibliorum leges, in Le Long Bibliotheca sacra. Conf. CZWITTINGERVM in historia eius litt. Hung. sub tit. KAROLY, vt et cuiusdam Prof. Altdorfiens. tractat. von den verschiedenen Ungarischen Bibelansgaben. Nec ommittenda sunt quae SALIGIVS in seiner Historie der Augsb. Confession. P. III. dicit.

*** Ex hoc capite mirum in modum Vngariam laudat INCHOFERVS in Apparatu ad Anna!. Eccl. praemisso. p. 21 seqq.

agendo notamus: primum eam expressam videri in aureis nummis MATTHIAE CORVINI, qui mos ad praesens usque tempus post illa obtinuit; ita tamen ut icon variata subinde fuerit. Nam usque ad tempora RVDOLPHI II. mater Maria dextro brachio infantulum tenens cernitur, ceterum sine sceptro: ab aetate vero RVDOLPHI videre licet infantulum sinistro in brachio, in dextra sceptrum, et tota imago radiis corruscans.*

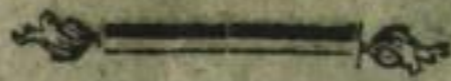
Nec satis erat B. Virginem diuino fere cultu coluisse, addita insuper fuit multorum aliorum veneratio sanctorum.** Et si omnia quae de eis traduntur, vera sunt, longis sine dubio spatiis sancti sanctaeque posteriores reliquerunt Christum vna cum Apostolis tam vitae sanctimonia, quam miraculorum perpetratione. Nec tamen sufficiebat sanctorum indigenorum numerus, licet tot fere sancti essent, quot reges in clerum benefici, tot sanctae quot regum filiae in Monachos liberales; quin augendus etiam erat exterorum cultu, ut misera gens Vngariae distenta sanctorum cultu, non dicam a laboribus suis, sed ab ipso genuino cultu abstraheretur. Praecipui in sanctis Vngarorum numerantur,*** STEPHANVS I. eius filius EMERICVS, eius VXOR GISELA, GERHARDVS episcopo.

* Vidi tamen et MATTHIAE CORVINI et quod magis BETHLEENII aureos, in quibus Maria infantulum in sinistris gerit: non ergo olim ad haec animum multum adtendisse videntur nostrates.

** Sanctorum classes designat INCHOFERVS l. c. variis locis, et cum primis catalogum sanctorum contexit SIGISM. FERRARIUS in tractatu de rebus Vngaricae Prouinciae Ordinis Praedicatorum, et Pater MARTINVS SZENTIVANY in Miscellan. Dec. II. Part. I. Dissert. Holographia de Vngaria §. 3. conf. HANNERVS l. c. p. 73 seqq. 100 sqq. Acta sanctorum Antwerpiensia l. c.

*** Vid. Decret. I. S. LADISLAI c. 38. vbi festos dies, qui celebrari debeant decernit.

D

scopus Csanadiensis, qui sub prima Vngarorum defectione a fide christiana, temporibus ANDREAE ET LEVENTHAŁ OCCUBUIT. KVENGVNDIS, VXOR BOLESŁAI PVDICIS regis Poloniae, quocum tamen in virginitate per annos 40. vixisse perhibetur, filia fuit BELAE IV. ELISABETHA VXOR LVDOVICI IV. Landgrafii Thuringiae, filia ANDREAE H. a GREGORIO IX. sanctis adscripta. Et qui primo loco ponendus erat S. LADISŁAVS, qui an. 1192. Romae a COELESTINO Papa inter Divos ritu cultuque solemniter relatus est; cuius tanta fuit veneratio, vt successores monetam auream iuxta ac argenteam, ipsius effigie ac nomine signarent. Observatum illud videmus in aureis a LVDOVICI I. temporibus ad RVDOLPHVM II. cuius successores MATTHIAS II. et reliqui, omissa S. LADISŁAVS effigie suas substituerunt imagines.

§. 6.

Plura de facie religionis illorum temporum non liber commemorare. Duravit ea pertinaciter vsque ad seculi XVI. initium, quo contra omnium hominum spem et opinionem MARTINVS LUTHERVS exurgeret, reformationem susciperet multorum ante ipsum piorum precibus frustra desideratam.** Factum hinc vt successiue in Vngariam quoque lux Euangelii, per LEONHARDVM STÖCKELIVM, LUTHERI PHILIPPICAE discipulum penetraret,*** et a Bartensibus primum reciperetur.

* Thom. Archidiaconus SPALAT. c. 42. male actum hunc solennem INNOCENTIO tribuit. Conf. PRAY I. c. p. 180.

** Descripsit id eleganti tractatu SECKENDORFIVS in historia Lutheranismi, cui adiungatur TENZELIVS im historischen Bericht vom Anfang und Fortgang der Reformation.

*** Vberius vitam LEONHARDI STÖCKELII exposuit KLEINIUS in Orat. Rintelii an. 1769. habita, sub tit. Leonhardus Stöckelius communis Vngariae praeceptor. Quae in hac oratione occurrunt, maxima ex parte auctor collegerat ex MSS. Xylandrino.

